

U društvu najvećih...

Josipu Štolceru Slavenskom o 25. obljetnici smrti
(Čakovec 11. 5. 1896. — Beograd 20. 11. 1955.)

Prije 25 godina umro je Josip ŠTOLCER SLAVENSKI, nedvojbeno jedan od najizvornijih i najznačajnijih hrvatskih i jugoslavenskih skladatelja svog vremena. Za života, u velikom krugu prijatelja povezan — između ostalih — kako s Jankom Barlèom — prezastužnim predratnim urednikom Svete Cecilije¹ — tako i sa samim časopisom², on u njemu (u trenutku smrti) nije mogao dobiti nekrolog jer časopis tada nije izlazio.

Ovi su réci, prema tome, i (zakašnjeli) nekrolog i izraz počasti jednom od malobrojnih naših autora koji se izražajnošću, snagom i vizionarstvom stvarnog opusa s pravom našao u društvu najvećih glazbenika svih vremena.

1. Potekao iz obitelji običnog čakovečkog pekara i sâm izučivši isti zanat, Josip Štolcer Slavenski je izvanredni primjer ljudske upornosti koja je bila u stanju promijeniti predodređenu životnu sudbinu. Očaran, naime, narodnim pjevom rodne i neizmjerne međimurske ravnî kao i zvonjavom zvona sa zvonika seoskih crkava (sjetimo se velikog češkog skladatelja B. Martinúa!), on je u fenomenu tako ostvarivanog glazbovlja pronašao svoj novi i konačni životni put. Njime, potpomognut varaždinskim dobročiniteljima³, začinja kročiti stu-

¹ Zasad kao skromni izravni dokaz te povezanosti sa strane Štolcera Slavenskoga stoje njegova dva pisma Barlèu (1 iz 1924. i 1 iz 1925. godine), pronađena u ostavštini potonjega koja se čuva u Knjižnici Rkt. bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Neizravnu povezanost svjedoči *Missa brevis* za muški zbor i orgulje, partitura koja zasad nije dostupna. Možda je to ona misa koja je — kako svjedoči bilješka u SC/23, 1929, sv. 4, 160 — 16. kolovoza iste godine bila izvedena u Lumbardi (Korčula). Izveli su je (u komornom sastavu) dr. V. Novak, B. Depolo, J. Tkalčić, skladatelj, M. Vanka i B. Petrović pod dirigiranjem K. Baranovića i uz orguljsku pratnju Č. Ličara. — Pretpostaviti je da je (skladateljeva) veza sa Barlèom inicirana vrlo toplim člankom urednika SC o tada mukotrpnom živućem glazbeniku koji je, nakon studija u Budimpešti, prehranjivao sebe i obitelj radeći kao pekar u Čakovcu. (Usp. SC/14, 1920, sv. 4, 85—87.)

² Usp. J. Štolcer, Glazbeno pismo iz Praga (SC/15, 1921, sv. 90—91), J. Štolcer-Slavenski, Moji dojmovi sa muzičkog festivala u Donaueschingenu (SC/18, 1924, sv. 5, 159—160), Nešto iz mog života (SC/24, 1930, sv. 5, 164—165.)

³ O tome, kao i o skladateljevu djetinjstvu više vidi u K. Filić, Glazbeni život Varaždina, Varaždin 1972, 485—488.

dirajući glazbu najprije u Budimpešti (1913.—1916.), zatim u Pragu (1920.—1923.) a onda i u Parizu (1925.—1926.). Nastavak kročenja tim putem nije mu, nažalost, bio »posut ružama«: u trajanju na ovim našim zemljopisnim odrednicama, Štolcer Slavenski — usprkos srdačnu dočeku, osobito nakon svog prvog međunarodnog uspjeha (Donaueschingen, 1924.) — nije nailazio na puno razumijevanje ni u Zagrebu (1923.—1924.) ni u Beogradu (1924.— do smrti). Ali unatoč rastrzanosti između svakodnevnog intenzivnog pedagoškog djelovanja⁴, odnosa sredinâ u kojima je djelovao i nastojanja da oživotvori svoje glazbeničke vizije, Štolcer Slavenski je pokazao iznimnu životnu energiju, upornost i duhovnu veličinu: opusi koji su od 1924. god. pa do kraja života nastajali, dokaz su vitalnosti koja je umjela pronalaziti izlaz i u vrlo teškim životnim prilikama.

Ali, nepravedno bi bilo prešutjeti priznanja koja su mu počela stizati potkraj života. Samo, bilo je to — potkraj života.

Josip Štolcer Slavenski

2. U brojčano opsežnu i po vrstama — osim za glazbenu scenu — raznovrsnu opusu Josipa Štolcera Slavenskoga nije teško otkriti »stepenice« mogućeg praćenja autorova razvojnog puta a time i našeg spoznavanja punog značenja njegove umjetnosti. Ishodišnost joj je narodni pjev, najprije

⁴ »[...] Sada sam doživio 34 proljeća. U najvećem sam naponu stvaranja. Već osam godina sam nastavnik i ipak mi nije uspjelo, da smanjim broj sati ispod 30 u tjednu. Naprotiv moram, da obučavam 22 sata u tjednu kao učitelj vještina u gimnaziji. Sa 1116 D mjesečno ne mogu dašto da živim, pa moram, da preuzmem još kojih 20 sati na muzičkoj školi. Poslije tolikog napornog rada teško je pomisliti, na kompozitorski, stvaralački rad. (Usp. bilj. br. 2, treći citirani naslov, 165.)

rodnog Međimurja, zatim Jugoslavije i Balkana a potom svih naroda u kojima je tada trajao u svom autohtonom izrazu. Po tome mu je umjetnost tro-slojevita, a on sâm izraziti skladatelj nacionalnoga glazbenog usmjerenja u rastu od pripadnosti hrvatskom pa južnoslavenskom do kozmopolitskom krugu stvaralaca. Kako sâm reče: »Ja tražim podstreka u folkloru onih naroda koje civilizacija nije iskvarila. Tu leži ona iskonska emocija, koja me inspirira.«⁵

I nalazio je taj podstrek, a koncentričnost njegova potvrđivanja magistralno je fiksirao u, na primjer, mješovitom zboru *Voda zvara* i ciklusu za alt i gud. kvartet *Pjesme moje majke* (Međimurje), u glasovirskoj *Jugoslavenskoj suiti* op. 2 (Jugoslavija), u orkestralnoj *Balkanofoniji* (Balkan) i u vokalno-instrumentalnoj *Religiofoniji*⁶ (kozmpolitizam). Unutar tih »miljokaza« stoje i drugi, ne manje važni opusi poput *Simfonijskog eposa* kojim je ozvučena naša narodnooslobodilačka borba, iz kojih izrasta skladateljev stvaralački portret čije su osnovnosti — bez obzira na povremene, ustalom ljudski razumljive, zastoje — vizionarski pogled u budućnost glazbenog izraza i izdašno pridonosenje toj budućnosti.

Te dvije osnovnosti, bez obzira proistjecale one tematski iz »posuđenog« narodnog napjeva ili iz izvorno oblikovane glazbene misli, izričajno se kreću od politonalnosti (*Voda zvara*, 1916.) i atonalnosti (atonalitetnosti) do akordskih grozdova (clusteri: *Sonata religiosa* za violinu i orgulje, 1925.; *Balkanofonija*, 1927.) te učinaka tipičnih za (današnju) elektro(fo)nsku glazbu (*Muzika za orkestar*, 1936.). Sve to ostvarivano je, međutim, uvijek uobičajenom tehnikom (notnog) zapisivanja i na standardnim glazbalima⁷, a niže se u nadahutoj logičnosti kojom upravlja ruka eruptivnog stvaralačkog temperamenta u osnovi lirske slavenske širine. Sintezu svega iznesenoga naći je u sedmero-stavačnoj simfonijskoj suiti za sole, zbor i orkestar s naslovom *Religiofonija* iz 1933. god., tom pravom kaleidoskopu emotivnog i duhovnog svijeta Čovjeka, njegova osjećanja, nemira, kontemplacije, ekstaze i triumfa u ogromnu vremenskom rasponu od prašumskog primitivca do čovjeka današnjice.⁸ Tih sedam stavaka⁹ s glazbene strane stoje kao svojevrsni zvučni prikaz razvoja glazbenog mišljenja od prvobitne zajednice do danas, iznikao iz unutrašnjosti skladatelja ukopanog u ovo naše vrijeme, i zato intenzivno prožet glazbenom izričajnošću ne samo tadašnjice (1933.) nego i budućnosti (clusteri, učinci elektrofonike i sl.). Grandiozna po izrazu i po cjelokupnom dojmu, *Religiofonija* je s pravom nazvana »jugoslovenskom Devetom simfonijom« (D. Plavša).

3. Za života poznatiji i priznatiji u inozemstvu¹⁰ nego u domovini, Štolcer Slavenski je tipični i na-

⁵ Citirano prema V. Peričić, *Muzički stvaraloci u Srbiji*, Beograd [1969], 487.

⁶ To je izvorni (i sretno pogođeni) naslov danas neadekvatno preimenovane *Simfonije Orijenta*.

⁷ Iznimka je djelo *Muzika u prirodnom tonskom sistemu* iz 1937. god. u dva stavka: prvi za istrument »enharmonij«, a drugi za timpane i 4 (elektronska) trautonija.

⁸ Misao, parafrazirano preuzeta iz V. Peričić, nav. dj., 501.

⁹ Pogani (*Musica rhythmica*), Židovi (*Muzika coloristica*), Budisti (*Musica architectonica*), Kršćani (*Musica melodica*), Muslimani (*Musica articulatae*), Muzika (*Musica polyphonica*), Himna radu (*Musica harmoniae*).

žalost nerijetki primjer našeg skladatelja koji je odolio sirenskim zvucima (trenutačnih) vanjskih priznanja i ostao na rodnom tlu stvarajući i hodajući životnom stazom uglavnom sâm ne samo kao Umjetnik nego i kao Čovjek. Išao je, međutim, uporno i uspravno svojim putem, u domovini više neizvođen ili »poluizvođen« nego predstavljan u doličnom reproduktivnom tumačenju,¹¹ stvarajući za vrijeme koje će u potpunosti shvatiti i prihvatiti njegovu umjetničku i ljudsku poruku. S obzirom da još čak nema ni monografiju, ni tiskana (izabrana) djela, pa ni spomenik — potpisani nije siguran da je to vrijeme već nastupilo.

¹⁰ Djela su mu — u interpretaciji mnogih poznatih evropskih dirigenata (npr. E. Kleiber) — bila izvođena na mnogim evropskim glazbenim festivalima i koncertima, a neka od njih (do dolaska Hitlera na vlast u Njemačkoj) tiskana od izdavačke kuće Schott's Söhne (Mainz).

¹¹ Poznata je svojedobna loša ocjena njegova *Koncerta za violinu i ork.* (1927.), poslanog na jedan domaći natječaj, odnosno činjenica da je Zagreb (1955.) po prvi put javno čuo *Religiofoniju*, ali bez prvog stavka! Ili još zanimljivije: prvo izvođenje *Simfonijskog eposa* (I. 09. 1949., Beograd), pisanog za zbor i orkestar (prvotni naslov *Borba za Jugoslaviju*), uslijedilo je samo u orkestralnoj verziji (bez zbora!). (Usp. V. Peričić, nav. dj., 493.) I tako dalje...

Lovro ŽUPANOVIĆ

Sjećanja maestra Jakova Gotovca na rad u SMD „Zvonimir“

Splitsko muzičko društvo »Zvonimir«, osnovano godine 1884. — dvije godine poslije pobjede narodnjaka nad autonomasima — kao prvo hrvatsko glazbeno društvo u Splitu, tijekom svog gotovo šezdesetgodišnjeg života (prestalo je radom u vrijeme II. svjetskog rata) odigralo je veliku ulogu u razvoju glazbenog, kulturnog i nacionalnog života grada i njegove bliže i daljnje okolice. Društvo je priređivalo vokalne i vokalno-instrumentalne koncerte, dalo je i nekoliko opernih predstava, a imalo je i svoju glazbenu školu. Nekoliko istaknutih hrvatskih skladatelja djelovalo je u tom društvu kao njegovi dirigenti. Bili su to: *Franjo Serafin Vilhar* (1886.—1889.), *Nikola Faller* (1889.—1891.), *Vjekoslav Rosenberg-Ručić* (1891.—1895.), *Josip Hatze* (1905.—1914.), i *Boris Papandopulo* (1935.—1938.), a od 1914. do 1926. »Zvonimirom« je dirigirao češki skladatelj *Cyril Metoděj Hrazdira*.¹

Uz »Zvonimira« je vezan i prvi uspjeh jednog od najznačajnijih hrvatskih skladatelja — *Jakova Gotovca*. Naime, 20. siječnja 1918. »Zvonimir« je pod ravnanjem C. M. Hrazdire u foyeru današnjega Hrvatskoga narodnog kazališta izveo Gotovčev zbor *Aj, moj Mijo*, čime je zapravo označen početak stvaralačkog rada skladatelja, koji je svojim djelima dao tako snažan i trajan biljeg čitavom jednom plodonosnom i značajnom razdoblju u razvoju hrvatske glazbe.

¹ K(rešimir) Ko(vačević): *ZVONIMIR, Muzička enciklopedija*, sv. 3., II. izdanje, JLZ, Zagreb, 1977., str. 769.